

Palīdzot zemniekiem dažādos laikos

◆ **Edgars Ruža:** Par kooperatīvu galu 2000. gadā slēdza derības

MIKS LŪSIS

Zemgales reģiona lielākā lauksaimniecības uzņēmuma «Latraps» vadītājs Edgars Ruža, viens no Latvijas lauksaimniecības kooperatīvu kustības aizsācējiem, atceras: «1998. un 1999. gadā bija situācija, kad Latvijā izaudzēja vairāk graudu, nekā varēja patērēt. Zemnieki nokūla labības laukus, graudus sabēra piekabēs un stājās garās rindās pie dzirnavniekiem, bet pārdot nevarēja. Cenas bija nožēlojamas.»

«Nonācām pie idejas, ka jāveido kooperatīvs, turklāt neviss dažiem zemniekiem par labu, bet uzņēmums, kurā varētu iesaistīties zemnieki no visas Latvijas, kas vēlas kopīgi atrast iespējas, kā pārdot graudus, kas Latvijā paliek pāri. Tā bija pamatideja, ar kuru 2000. gadā 12 Zemgales zemnieki apvienojās, lai izveidotu kooperatīvu «Latraps», kam pēc tam nāca klāt viss pārējais,» stāsta kooperatīva valdes priekšsēdētājs E. Ruža, piebilstot, ka konkurenti tolaik slēdza derības, vai kooperatīvi izjuks pēc četriem mēnešiem vai izvilks sešus.

Arī Latvijā kooperatīvi veidojās dziļas krīzes laikā, kad lauksaimnieki faktiski bija «nospiesti uz ceļiem». Savukārt tagad kooperatīvi ir spēks, ar ko rēķinās un ko ciena, kas palīdz zemniekiem kļūt lielākiem, jaudīgākiem un tirgoties spējīgākiem.

Graudus pirka ar zemāksolišanu

«Ja atskatāmies uz kooperācijas pirmsākumiem, lielākais dzinulis apvienot spēkus bija grūtības, kādās zemnieki atradās pirms gadsimtu mijas. Piena maksāja vien sešus santimus, un pat tos mums nemaksāja. Visiem labā atmiņā vēl bija pirmās Latvijas brīvvalsts laiku kooperācijas sasniegumi, kad Latvijas sviestu, bekonu un citu lauksaimniecības produkciju eksportēja uz visu Eiropu. Riteni nevajadzēja izgudrot,» stāsta lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības (LPKS) «Dzēse» valdes priekšsēdētājs Māris Petrēvics.

«Eksports muitas nodevu dēļ nebija iespējams, bet tā laika dzirnavnieku viedoklis bija tāds, ka Latvijā pārtikas graudus ražot nemaz nemāk,» uzsver vēl viens no kooperācijas celmlaužiem Latvijā Indulis Jansons. «Graudu iepirkums notika, mūsdienu acīm skatoties, neticami. Lauksaimnieki brauca rindām, un dzirnavnieka uzņēmuma pārstāvis veica zemāksoliša-

BAUSKAS PUSĒ strādā lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība «Saimnieks-V». Attēlā – sabiedrības graudu pirmapstrādes komplekss.

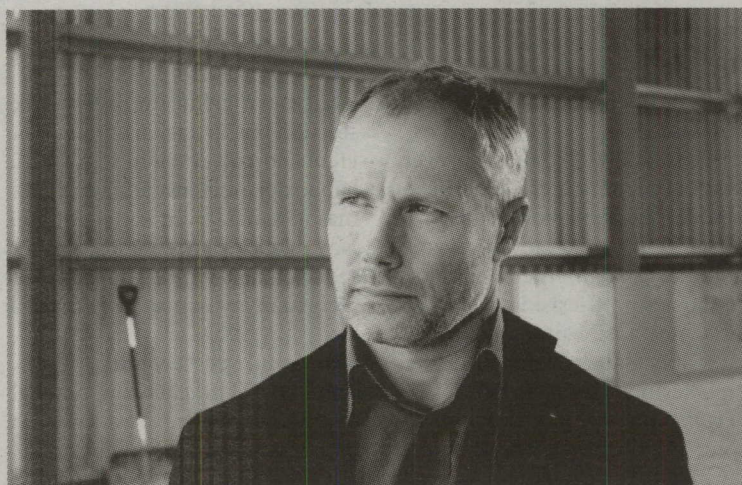
FOTO NO «BAUSKAS DZĪVES» ARHĪVA.

nu – pirka no zemniekiem, kas deva zemāko cenu. Tā bija skarba realitāte. Līdztekus 1998. gada Krievijas krīzei tovasar bija milzu nokrišņi. Apstākļos, kad graudu kaltes vajadzēja kā ēst, izrādījās, ka tās ir sagrieztas lūžņos,» atminas I. Jansons.

Apvienojās līdzīgi domājoši ražotāji

«Bija tik slikti, ka vajadzēja kaut ko mainīt. Vidzemes pusē bankrotēja lopbarības ražošana, kas tolaik bija jaudīga. Līdz ar to nebija iespēju Vidzemē realizēt graudus, bet lauksaimnieki gribēja audzēt un ražot vairāk. Šie apstākļi provocēja kooperatīva «VAKS» dibināšanu, sākotnēji apvienojoties 20 lauksaimniekiem no Valmieras, Cēsu, Limbažu un Valkas rajona,» stāsta «VAKS» valdes priekšsēdētājs I. Jansons.

«Piensaimniecībā pie mūsu kooperatīva dibināšanas sarunās piedalījās vairāki desmiti saimniecību, bet dibinātāju bija 17. Katram bija savs izturības, uzkrājumu līmenis, tāpēc daļa vēl spēja turēties saviem spēkiem un nolēma pagaidīt, paskatīties, kā mums ies. Patiesību sakot, no kooperatīva ieguva ne tikai biedri, bet arī malā stāvētāji, nogaidītāji, jo kooperatīvs sakārtoja tirgu, pamainīja zemnieku un pārstrādātāju pozīcijas,» uzskata M. Petrēvics.

EDGARS RUŽA, lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības «Latraps» valdes priekšsēdētājs.

Kooperācijās attīstībai kārtis sakrita veiksmīgi

2000. gadu var uzskatīt par veiksmīgu kooperācijas attīstības aizsākumu Latvijā. Idejas pamatā bija lauksaimnieku vēlme rast noieta tirgus saražotajai produkcijai, panākt vienošanos ar pārstrādātājiem par zemniekiem izdevīgākām cenām, kas nebija iespējams, darbojoties atsevišķi.

2000. gadā Zemkopības ministrijas Lauku attīstības departaments izveidoja speciālu kooperācijas veicināšanas darba grupu, kas strādāja pie atbalsta politikas veidošanas lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību attīstībai Latvijā.

«Normatīvā bāze tika izstrādāta, pamatojoties uz skandināvu pieredzi, ar mūsdienu izpratni par kooperāciju, ka paši neražo, bet apvieno ražotājus un nodrošina saražotās produkcijas realizāciju,» stāsta Latvijas Lauksaimniecības kooperatīvu asociācijas izpilddirektore Linda Uzkalne.

Asociācija, kas apvieno lauksaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības, tika nodibināta 2002. gadā. «Sākotnēji kooperatīvu dibināšanai un darbībai bija pieejams Eiropas Savienības atbalsts – tas paātrināja kooperatīvu «uzrāvienu», lai gan nebūt nebija galvenais iemesls pirmo kooperatīvu dibināšanai,» teic L. Uzkalne.

2003. gadā tika ieviesta kooperatīvo sabiedrību atzīšanas sistēma, lai izvērtētu kooperatīvo sabiedrību darbības atbilstību kooperācijas pamatprincipiem. Jau kopš 2003. gada pieeja nav mainījusies – uz lielāko daļu valsts un Eiropas Savienības atbalstu var pretendēt tikai tie kooperatīvi, kuri saņēmuši atzīšanu jeb atbilstību normatīvajos aktos izstrādātajiem kooperatīvu darbības kritērijiem.

Izejvielu piegādātāju zelta laiki beidzās

«Faktiski ar pirmo pusotru tonnu

piena, ko ar «gaziku» aizvedām uz Rīgu, pierādījām, ka apvienošanās kooperatīvā bija pareizs solis. Mums samaksāja 12 santimus, un, atšķirībā no transporta izmaksas, zemniekiem par pienu varējām samaksāt gandrīz dubultā – 10,5 santimus. Citas saimniecības redzēja, ka «Dzēses» biedriem klājas labāk, un jauni biedri nāca un pievienojās cits pēc cita, nebija pat jāgūt,» stāsta M. Petrēvics.

«Kad kooperatīvs bija izveidots, sapratām, ka ar pārdošanu nepietiek – jāmek kvalitatīvi izaudzēt, un tur bija milzīgs potenciāls. Vidējais lauksaimnieks nereti bija zemi atguvis cilvēks ar mazu sapratni par lauksaimniecību. Ļoti trūka graudu pirmapstrādes jaudu – graudus vienkārši novāca un uzreiz brauca uz dzirnavnieku, jo nebija, kur pieņemt, izkaltēt, iztīrīt un uzglabāt pārdošanai par labāku cenu. Tāpat bija svarīgi sagādāt izejvielas – konkurences īsti nebija, jo augu aizsardzības līdzekļus un minerālmēslus tolaik piedāvāja vien divas kompānijas, līdz ar to uzcenojumi bija jāprātīgi. Tā bija sakārtojama lieta, mainot svaru kausus zemnieku labā,» paveikto atsauc atmiņā E. Ruža.

Ilgturīgais modelis

«Kooperatīvs ir ilgturīgais modelis. Piemēram, SIA var atnākt un aiziet. To pieredzējām 2008. gadā, ka atšķirībā no kooperatīviem par SIA nekādas atbildības nav, – ja redz, ka biznesa nav, ir tikai zaudējumi, bodi ver ciet. Savukārt kooperatīvam jāiziet cauri visām situācijām, un mēs to esam paveikuši ne reizi vien, palīdzot zemniekiem grūtos laikos. «VAKS» ieviesām kārtību, ka nepērkam, ko gribam, bet organizējam audzēšanu. Mūsu biedriem, jau sējot, nav jādomā, kur liks saražoto produkciju, jo kultūras iepērkam no visiem un pilnā apjomā,» ieguvumus no dalības kooperatīvā ieskicē I. Jansons.

«Spēku apvienošana kooperatīvā visnozīmīgākā ir mazajām saimniecībām, jo viens nav cīnītājs,» uzskata M. Petrēvics. Lauksaimniecības tirgū ienākot kooperatīviem, sākot graudu eksportu, cenas uzreiz paaugstinājās par 20 – 30 latiem tonnā, savukārt izejvielas, pērkot no tiem pašiem izplatītājiem, ar kooperatīvu starpniecību zemnieki varēja iegādāties par 20% zemāku cenu. Tas parādīja, ka tirgū ir milzīgas rezerves, kas līdz zemniekam nenonāk. Informācija no mutes mutē ceļoja, un kooperatīvu biedru skaits sāka pieaugt. No situācijas, kad graudi bija jāpārdod, solot zemāko cenu, zemnieki nokļuva pozīcijā, kad kā kooperatīva biedri tirgū paši diktēja saražotās produkcijas cenu. ◆

«Joprojām uz mūsu kooperatīva izveidi 2000. gadā skatos kā uz brīnumu un veiksmi, jo konkurentiem bija iespēja mūs «nožmiegāt». Par laimi, viņi nenoticēja, ka mums kaut kas sanāks.»

LPKS «LATRAPŠ» VADĪTĀJS EDGARS RUŽA